

Η ιστορική μάχη για το μέλλον της Πλάκας

Χώρος ανασκαφών ή διάσωση του οικισμού; Το ερώτημα απασχόλησε την ακαδημαϊκή κοινότητα της Αθήνας το 1966 για το μέλλον της Συνοικίας των Θεών. Η μαρτυρία της πρώτης αντιπαράθεσης ειδικών και κατοίκων έρχεται από έναν αυτόπτη μάρτυρα, τον αρχιτέκτονα - πολεοδόμο Αλέξανδρο Παπαγεωργίου - Βενετά

ΤΗΣ ΕΦΗΣ ΦΑΛΙΑΔΑ

Σε δύο δημόσιες διαβουλεύσεις που οργανώθηκαν στις 17 και 18 Φεβρουαρίου 1966 στο Δημαρχείο Αθηνών, αρχιτέκτονες, αρχαιολόγοι, εκπρόσωποι του πολιτικού και επιχειρηματικού κόσμου διασαύρισαν τις απόψεις τους για τη διάσωση της παλιάς πόλης της Αθήνας. Της περιοχής δηλαδή πάνω από την οδό Αδριανού που ήταν κατοικημένη και οι 17.000 κάτοικοί της (το 1963) ζούσαν με το συνεχές ενδεχόμενο της απαλλοτρίωσης των ιδιοκτησιών τους ώστε να συνεχιστεί το έργο των ανασκαφών στη βόρεια κλιτύ της Ακρόπολης. Όραμα που πρώτοι διατύπωσαν το 1833 στο μνημόνιο τους προς την Αντιβασιλεία οι εκπονητές του σχεδίου της νέας Αθήνας, Σταμάτιος Κλεάνθης και Εντουαρντ Σάουμπερτ.

Η προβληματική της διατήρησης ή της ανασκαφής της Πλάκας για λόγους αρχαιολογικής έρευνας καταγράφηκε στα πρακτικά αυτών των συναντήσεων, τα οποία συγκέντρωσε ο αρχιτέκτονας - πολεοδόμος Αλέξανδρος Παπαγεωργίου - Βενετάς προχωρώντας σε δικές του επιστημονικές και παρατηρήσεις στην έκδοση «Το μέλλον της Πλάκας. Το αφήγημα μιας ιστορικής αντιπαράθεσης» (εκδ. Καπόν). Εκείνη μάλλον την εποχή συμμετείχε στις διαβουλεύσεις ως συνεργάτης του Γραφείου Πλάκας της Υπηρεσίας Οικισμού που είχε διενεργήσει την πρώτη συλλογή στοιχείων, πολεοδομικών και δημογραφικών, στην παλιά πόλη. Ο αυτόπτης μάρτυρας σημειώνει: «Διαβάζοντας μετά πέντε δεκαετίες το κείμενο των πρακτικών, κερδίζω την πεποίθηση ότι βρισκόμαστε εδώ αντιμέτωποι με ένα σημαντικό τεκμήριο της πολιτιστικής ιστορίας των νεότερων Αθηνών, αλλά και με μια ενδιαφέρουσα πτυχή της ιστορίας των ιδεών της νεοελληνικής κοινωνίας. Οι σελίδες των πρακτικών αντικατοπτρίζουν το κοινωνικό κλίμα και τις κυρίαρχες νοοτροπίες της εποχής στην πρωτεύουσα και αποδίδουν το ευρύ φάσμα αντικρουόμενων απόψεων επί της σχετικής σημασίας της αξίας της "παλιάς" έναντι της "αρχαίας" πολιτιστικής κληρονομιάς».

Μία δεκαετία πριν από τη σύνταξη της μελέτης προστασίας της παλιάς πόλης και την εφαρμογή της που επακολούθησε στο διάστημα των ετών 1975-1995, η Αθήνα αντιμετωπίζει τα θεμελιώδη ερωτήματα που αφορούν τη μελλοντική της φυσιογνωμία: Ποιο μπορεί και πρέπει να είναι το μέλλον της παλιάς πόλης; Ποια μέτρα επέμβασης ενδείκνυνται; Ποιο το κοινωνικό και οικονομικό τους κόστος; Ποιες οι συνέπειές τους για

την πολεοδομική εικόνα και δομή του ιστορικού κέντρου των Αθηνών;

ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ. Η διήμερη διαβούλευση είχε διερευνητικό χαρακτήρα και οι 29 ομιλητές αντάλλαξαν τις αντιφατικές απόψεις τους για τις προοπτικές της Πλάκας και έδωσαν τις προτάσεις τους. Από τη μία πλευρά προτάθηκε η διατήρηση του πολεοδομικού ιστού της Πλάκας. Στην ομάδα αυτή ξεχωρίζει η θέση του καθηγητή της Σχολής Καλών Τεχνών Παύλου Μυλωνά: «Όλες οι εποχές έχουν την ίδια σημασία και το ίδιο δικαίωμα να παραμείνουν εις την ιστορίαν». Ο Μυλωνάς αρνείται την απόδοση αποκλειστικής καλλιτεχνικής και ιστορικής αξίας στα κατάλοιπα της κλασικής αρχαιότητας, ερχόμενος σε αντιπαράθεση με πολλούς από τους συνέδρους που διακρίνονται από τη μονομερή αρχαιολατρία τους.

Πρώτος θίγει το θέμα της οπτικής μετάβασης από τη σύγχρονη πόλη προς τα μνημεία της Ακρόπολης τονίζοντας τη σημασία της αρχιτεκτονικής κλίμακας στην πολεοδομική εικόνα: «Σήμερα που η Αθήνα έχει ζωθεί με τα μεγαθήρια των πολυκατοικιών, το θέμα αυτό της κλίμακας είναι ακόμα πιο σημαντικό. Εάν φύγουν αυτά τα κτήρια από εκεί πέρα, ο Παρθενών θα μειωθεί από τις πολυκατοικίες, θα γίνει ένα πολύ μικρόν κτήριο. Τα μικρά αυτά κτήρια που υπάρχουν στα ριζά του βουνού αναδεικνύουν τα μεγάλα κτήρια της Ακρόπολης».

ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ. Ο Αλέξανδρος Παπαγεωργίου - Βενετάς αναφέρει ότι το δράμα μιας γενικευμένης απαλλοτρίωσης ολόκληρης της έκτασης της Πλάκας με την προοπτική είτε γενικευμένων είτε εκτεταμένων τμηματικών ανασκαφών με σύγχρονη διατήρηση «νησίδων» νεότερων ιστορικών κτισμάτων είχε μεν ένθερμους υποστηρικτές, περιορισμένες όμως δυνατότητες υλοποίησης. Το δράμα της κοινότητας των αρχαιολόγων μετατρέπεται σε «μη προσεγγίσιμη Ουτοπία»: «Οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες κατά τη δεκαετία του 1960 και αργότερα δεν ήταν ευνοϊκές για μεγάλης κλίμακας απαλλοτριώσεις. Η αύξουσα οικονομική ευεξία του πληθυσμού και η αυξημένη αξία της γης στο κέντρο της πόλης καθιστούσαν το κόστος των απαλλοτριώσεων απαγορευτικό. Η αντίδραση, τέλος, των κατοίκων εις το να αποδεχθούν την απομάκρυνσή τους από τον οικείο χώρο διαβίωσης ήταν σθεναρά. Η δημιουργία ενός ενιαίου αρχαιολογικού πάρκου περί την Ακρόπολη και η επέκταση των ανασκαφών της Κλασικής Αγοράς, εκατόν τριάντα

info
Αλέξανδρος Παπαγεωργίου - Βενετάς, «Το μέλλον της Πλάκας. Το αφήγημα μιας ιστορικής αντιπαράθεσης», εκδ. Καπόν, σελ. 224

Αγόρια έτοιμα να παίξουν μπάλα στα Αναφιώτικα της Πλάκας. «Εάν φύγουν αυτά τα κτήρια από εκεί πέρα, ο Παρθενών θα μειωθεί από τις πολυκατοικίες, θα γίνει ένα πολύ μικρόν κτήριο. Τα μικρά αυτά κτήρια που υπάρχουν στα ριζά του βουνού αναδεικνύουν τα μεγάλα κτήρια της Ακρόπολης» είχε υποστηρίξει το 1966 ο καθηγητής της Σχολής Καλών Τεχνών Παύλος Μυλωνάς

έτη μετά την ίδρυση των νεότερων Αθηνών, διαφαίνεται προβληματική εάν όχι αδύνατη».

Στην πρόταση της απαλλοτρίωσης και της γενικευμένης ανασκαφής ο αρχιτέκτονας και αρχαιολόγος των ανασκαφών της Αρχαίας Αγοράς Ιωάννης Τραυλός θέτει ως άμεση προτεραιότητα την πλήρη αποκάλυψη της Ρωμαϊκής Αγοράς και της Βιβλιοθήκης του Αδριανού, καθώς και την ολοκλήρωση της ανασκαφής της Αρχαίας Αγοράς βορείως του ορύγματος του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου μέχρι της οδού Ερμού. Και προτείνει τη γενική απαλλοτρίωση της Πλάκας τονίζοντας: «Σημαντική επιγραφή, ανάγλυφα εντοιχίζονται σε αυτό το υστερορωμαϊκό τείχος. Και μόνον για αυτόν τον λόγον εάν αποκαλυφθεί, θα αποκαλυφθεί πραγματικά ένας θησαυρός μεγάλος για την ιστορία αλλά και για την τέχνη. Αυτή η περιοχή είναι και το μόνο τμήμα της πόλεως το οποίο συνεχώς κατοικείται. Σε αυτό το τμήμα διατηρήθηκαν καλύτερα και τα αρχαία αλλά και τα ερείπια της βυζαντινής εποχής, της Φραγκοκρατίας και της Τουρκοκρατίας».

Υπέρ της γενικευμένης απαλλοτρίωσης είναι και ο αρχιτέκτονας Αριστομένης Προβελέγγιος, ο οποίος κηρύσσει την απόλυτη αξία της αρχαίας κληρονομιάς ως «αιώνιου κανόνα» και τη νεότερη οικιστική παράδοση ως «μηδαμινή»: «Τι ήταν στην εποχή του Οθωνα η περιοχή αυτή των Αθηνών; Ας μη με παρεξηγήσουν οι συνάδελφοι οι οποίοι εβάπτισαν την Πλάκα με το νόημα του νεοκλασικισμού. Υπάρχει ένας ατόφιος πολιτισμός του οποίου οι

ευαισθησίες (δηλαδή "αξίες") δεν είναι υποκειμενικές, όπως είναι σχετικά τα της εποχής του 1700, 1800, 1900, αυτά είναι υποκειμενικά. Οι ατόφιοι, οι πραγματικές αξίες είναι αναμφισβητήτως αυτές της κλασικής περιόδου. Και αυτές πρέπει να τις αποκαταστήσουμε... Βεβαίως η απαλλοτρίωση δε σημαίνει αμέσως μουλντόζες και ολική καταστροφή. Δηλαδή η πορεία των πράξεων που θα γίνουν σιγά σιγά θα πρέπει να είναι τέτοια ώστε να εγγυάται πως ό,τι πρόκειται να σωθεί θα σωθεί ευλόγως και ασφαλώς και εν τω μεταξύ πρέπει να προχωρήσουν οι ανασκαφές».

Αντίστοιχα και ο αρχιτέκτονας Κίμων Λάσκαρης θεμελιώνει την επιχειρηματολογία του υπέρ της γενικευμένης ανασκαφής θεωρώντας ότι η Πλάκα είναι «συνοικία ακατοίκητος. Είναι ένας χώρος νυκτερινής ζωής με αυτοκίνητα... Ας αποφασίσουμε ότι το συμφέρον του τόπου, το συμφέρον από απόψεως αρχαιολογικής είναι η Αθήνα να γίνει ένα απέραντο τουριστικό, ένα απέραντο αρχαιολογικό μουσείο».

«Να διατηρηθεί η συνοικία ζωντανή, ως τόπος διαμονής και εργασίας, αποκλεισμένης της μουσειοποίησης της, διά της απαλλοτρίωσης κτισμάτων και της μετατροπής των σε εκθεσιακούς χώρους και έδρες πολιτιστικών ιδρυμάτων»

«Απραγματοποιήτο αίτημα 56 ετών»

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ - ΒΕΝΕΤΑΣ επισημάνει και τη συμμετοχή των ίδιων των κατοίκων της Πλάκας στις δύο συναντήσεις και αναφέρει πως είναι διάχυτη η επιθυμία των κατοίκων αλλά και των επιτηδευματιών να διατηρηθεί η συνοικία ζωντανή, «ως τόπος διαμονής και εργασίας, αποκλεισμένης της μουσειοποίησης της, διά της απαλλοτρίωσης κτισμάτων και της μετατροπής των σε εκθεσιακούς χώρους και έδρες πολιτιστικών ιδρυμάτων. Η αλλοτρίωση του βίου των κατοίκων και ο αποκλεισμός τους από τη ζωή του κέντρου της πόλης καταγγέλλεται ως αυθαίρετο μέτρο, ενδεικτικό κοινωνικής αναλγησίας».

Ο υφιστάμενος περιορισμός του ύψους των κτισμάτων στην παλαιά πόλη, ο οποίος προστατεύει τον Ιερό Βράχο από την καταστροφική οπτική προσβολή της άμεσης γειτνιάσεως μιας ενδεχομένης ανάρμωστης σύγχρονης ανοικοδόμησης (με σημαντικά ύψη κτιρίων), φαίνεται ωστόσο να γίνεται αποδεκτός από τις ενωσικές ιδιοκτητών στην παλαιά πόλη.

Ωστόσο το θέμα της διατήρησης ή μη των ταπεινών προχειρών κτισμάτων των «Αναφιώτικων», είναι θέμα εκτάκτως αμφιλεγόμενο, με θερμούς υπερασπιστές αλλά και αντιπάλους, που παραμένει άλυτο μέχρι και σήμερα,

συμπεραίνει ο Παπαγεωργίου - Βενετάς γράφοντας τον σχετικό τόμο. Συμπληρώνει ότι δεν αντιμετωπίστηκε από κανέναν ομιλητή το κείμενο πρόβλημα της λειτουργικής διασύνδεσης του χώρου της Αρχαίας Αγοράς αλλά και της παλαιάς πόλης προς την Ακρόπολη και τους ιστορικούς λόφους του Μουσαίου, την Πνυκός, των Νυμφών και του Αρείου Πάγου. «Η διασύνδεση αυτή παραμένει απραγματοποιήτο αίτημα μέχρι σήμερα. Μετά παρέλευση 56 ετών από τη διήμερη συνάντηση του 1966, μπορούμε να εκτιμήσουμε τη ραγδαία μεταστροφή των πολιτιστικών ενδιαφερόντων και επιλογών και την αλλαγή πλεύσης που οδήγησαν στην ανάπλαση της Πλάκας μετά το 1975, με βάση την προστασία της παλαιάς πόλης. Έτσι: η διακρίση του Αμστερνταμ (1975) προώθησε την εισαγωγή και στην Ελλάδα των μεθοδεύσεων συντήρησης και ανάπλασης ζώντων ιστορικών πολεοδομικών συνόλων...»

Η εποχή της μονομερούς αρχαιολατρίας έχει περάσει οριστικά. Η αντιπαράθεση μεταξύ "αρχαίας" και "παλαιάς" πολιτιστικής κληρονομιάς και της σημασίας τους για το έθνος, που κυριαρχούσε στη δημόσια διαβούλευση του 1966, ατονεί και τέλος αναίρεται».